

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Alî-yi Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tahran 1328 hş., I, 52-54; Ali el-Fâzil el-Kâinî en-Necefi, *Mu'cemü mü'ellifi Şî'a*, Kum 1405, s. 267-268; Ali Rızâ en-Nakvî, "Âgâ Buzûrg et-Tahrânî", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XIV/3, İslâmâbâd 1979, s. 29-44; H. Algar, "Âqâ Bozorg Tehrânî", *Elr.*, II, 169-170.

ORHAN BİLGİN

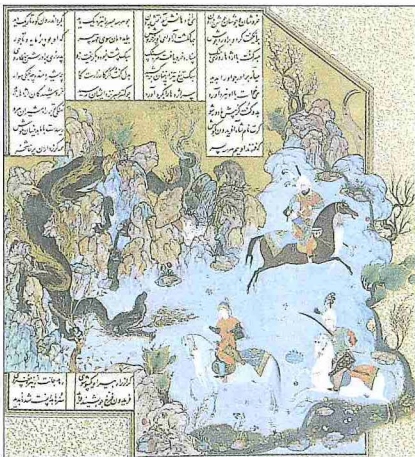
ÂGÂ MİREK

XVI. yüzyılda yaşayan
tasvir sanatçısı.

İsfahan seyyidlerindendir ve Behzâd'ın talebesidir. Tebriz Sarayı'nda Şah Tahmasb'ın (1524-1576) nakışhanesinde çalıştı ve şahın dostluğunu kazandı. Tarrahlık ve ressamlıkta, yani mürekkeple resim yapmada büyük ün sahibi idi. Dost Muhammed, Mîr Musavvir ile beraber "Câmhâne" adıyla da anılan Behrâm Mirza Sarayı'nın duvar resimlerini yaptıklarını belirtir. Sâmi Mirza ise onun 951'de (1544) Şah Tahmasb nakışhanesinde çalışan sanatkarların reisi olduğunu söyler. Kâdî Ahmed de, Tebriz Sarayı'nda ordu teşhizatını temin etmekle görevli bir memur olduğunu yazmaktadır. Osmanlı sarayında çalışan ressam Şah Kulu'nun ve Tebrizli Sultan Muhammed'in hocası olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

İmzasını taşıyan en tanınmış minyatürleri, Londra British Library'de bulunan ve Tahmasb Nizâmîsi olarak tanınan bir "Nizâmî Hamsesi"nde yer alır. "Houghton Şehnâmesi"nde de imzalı tasvirleri vardır.

Âgâ Mîrek tarafından resimlenmiş olan "Tahmasb Nizâmîsi"nden bir sayfa (S. Cary Welch, *A King's Book of Kings, The Shah-Nameh of Shah Tahmasb*, New York 1972, s. 121).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî Ahmed [Kummî], *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 185; Âlî, *Menâkıb-ı Hünervârân* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1926, s. 64, 65; Şemîş Şerik Emin, *Ferheng-i İştîlâhât-ı Dîvân-ı Devrân-ı Moğol*, Tahran 1357 hş., s. 255; M. B. Dickson—S. C. Welch, *The Houghton Shahnameh*, Cambridge 1981, I, 95-117; P. P. Soucek, "Âqâ Mîrak", *Elr.*, II, 177-178.

FİLİZ ÇAĞMAN

ÂGÂ RIZÂ-I HEREVÎ

(bk. RIZÂİ).

ÂGÂCÎ

(آغاجی)

Gazneli sarayında

hükümdarı görmek isteyen kimseleri
huzura çıkaran yüksek dereceli memur;
hâcib, mâbeyinci.

Kaynaklarda ağâcî veya âgâcî şekillerinde geçen kelime Muhammed Kazvîni'ye göre Türkçe olup hükümdarın emirlerini devlet adamlarına tebliğ eden, devlet adamlarının arzlarını da hükümdara ileten memurun unvanıdır (bk. Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Maqâle*, nşr. Muhammed Kazvîni, s. 130; Avfî, *Lübâbü'l-elbâb*, I, 297-298). Ancak bu kelime, Gazneliler'in hüküm sürdüğü çağda yazılan *Dîvânü lugâti't-Türk* ile *Kutadgu Bilig*'de görülmediği gibi, daha sonraki devirlere ait sözlük ve diğer eserlerde de bulunmamaktadır. *Dîvân* ile *Kutadgu Bilig*'de yer alan açıcı ise "hazine-dar" mânasındadır ve bu memurun görevi ağâcînin görevinden çok farklıdır. Buna göre Kazvîni'nin görüşü, ağâcînin şeklen Türkçe kelimelere benzemesine dayansa gerektir.

Sâmânî Hükümdarı II. Nûh b. Mansûr'un (977-997) sarayında yaşadığı bilinen Buharalı Emir Ebû'l-Hasan Ali b. İlyâs'ın "el-agâcî" unvanını taşıması (bk. Nizâmî-i Arûzî, a.e., nşr. Muhammed Muîn, s. 44, 85, 87), Sâmânî sarayında da "agâcî" unvanlı bir memurun bulunduğu delil teşkil edebilir. Gazneliler'in, Sâmânî devlet teşkilâtı geleneklerini sürdürmüş oldukları göz önüne alınarak, ağâcînin de Gazneliler'e Sâmânîler'den geçtiği kabul edilebilir. Gazneli tarihçisi Beyhaki, ağâcînin hükümdara en yakın memur olduğunu, savaşta ve barışta daima yanında bulunduğunu, hadım olması sebebiyle hareme de girmekle yetinmediğini bildirdikten sonra, res-

mî vazifesini hükümdarla görüşmek isteyen kişilerin hüviyetlerini tesbit etmek, girmelerine müsaade aldıktan sonra onları huzura götürmek, devlet ricâ-linden gelen yazıları hükümdara sunmak ve hükümdarın emirlerini ilgililere bildirmek şeklinde ifade etmektedir.

Selçuklu Devleti'nin saray teşkilâtında ağâcî tâbiri kullanılmadığı halde, ilk zamanlarda iki önemli şahsın bu unvanı taşıdıkları görülmektedir. Bunlardan biri Tuğrul Bey'in hâcibi Abdurrahman Alp Zen (?) el-Ağâcî, diğeri ise Alparslan'ın Arslan Beygu oğlu Kutalmış ile yaptığı savaşta (1064), sultanın emirleri arasında yer almış olan Emir Ağâcî'dir. Adı geçenlerin Selçuklular'ın hizmetine girmiş Gazneli emirler olmaları muhtemeldir. Çünkü, birçok Türk asıllı Gazneli ve Büveyhî emirinin Selçuklular'ın hizmetine girdikleri bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü lugâti't-Türk, I, 83, 122; Yûsuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig İndeks* (nşr. Kemal Eraslan v.dğr.), İstanbul 1979, s. 9; Beyhaki, *Târîh* (nşr. Ganî—Feyyâz), Tahran 1324 hş., s. 169, 344, 472; *Ahbarü'd-devleti's-Selçukîyye* (nşr. Muhammed İkbâl), Lahor 1933, s. 31; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (nşr. Muhammed İkbâl), London 1921, s. 98; Avfî, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. E. G. Browne—Muhammed Kazvîni), Leiden 1902-1906, I, 297-298; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Maqâle* (nşr. Muhammed Kazvîni), Kahire 1327, s. 130; a.e. (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1333 hş., s. 44, 85, 87; Ahmet Caferoğlu, *Uygur Sözlüğü*, İstanbul 1968, s. 6; G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, 78.

FARUK SÜMER

ÂĞÂH EFENDİ, Çapanzâde

(1832-1885)

Tercümân-ı Ahvâl gazetesini
yayımlayan gazeteci.

İstanbul Sarıyer'de doğdu. Babası Yozgatlı Çapanzâde Ömer Hulûsi Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Galatasaray Tıbbiye-i Şâhâne-i Adliyye'sinin hazırlık sınıfına girdi (1842). Yedi yıl devam ettiği bu okulu bitiremeden ayrıldıysa da burada Fransızca, İngilizce, İtalyanca öğrendi ve Bâbîâlî Tercüme Odası'na memur oldu (1849). Paris sefirliğine tayin edilen Rifat Veliyyüddin Paşa'nın maiyet kâatibi olarak Paris'e gitti (1852). Üç yıl sonra bazı önemli yazışmaları Bâbîâlî'ye ulaştırmak göreviyle İstanbul'a döndü. Önce Karantina müdür muavinliğine, daha sonra Rumeli orduları başmütercimliğine tayin edildi

(1855). Bu görevdeyken Viyana Muahe-desi gereğince Kars'ı teslim almaya memur edilen Anadolu müşirinin mai-yetinde bulundu (1856). Kırım Savaşı bittikten sonra başmütercimlikten isti-fa etti ve Mostar'da mutasarrıf vekili oldu (1857). Birkaç yıl sonra bu görev-den de ayrılarak İstanbul'a döndü. Şi-nâsi ile birlikte *Tercümân-ı Ahvâl*'i çı-karmaya başladı (22 Ekim 1860). Bir yandan gazetesinin neşriyle uğraşırken diğer yandan bazı devlet dairelerinde çalıştı. Postahâne-i Âmire nâzırı oldu (1861). Posta idaresinin ıslahı için yeni uygulamalara girişerek ilk defa posta pulu kullanma usulünü yürürlüğe koy-du (1862). Bir süre Vapurlar nâzırlığı, Ereğli Kömür Madenleri nâzırlığı yap-tıktan sonra Dîvân-ı Muhâsebat üyeliği-ne tayin edildi. Bu görevdeyken Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdiği anlaşıldı-ğından vazifesine son verildi. 10 Mart 1866'da 792. nüshasını çıkardıktan son-ra gazetesini kapattı. Yeni Osmanlılar'dan Ali Suâvi ve diğer bazı kişilerle bir-likte Fransa'ya kaçtı (31 Mayıs 1867). Oradan Nâmık Kemal, Ziyâ Bey (Paşa) ve Ali Suâvi ile önce Londra'ya, sonra Brüksel'e geçti. Brüksel'den, Yeni Os-manlılar'ın yayın organı olarak Londra'da çıkarılan *Muhbir* ve *Hürriyet* gaze-telerinin yayım çalışmalarına katıldı. Âlî Paşa'nın ölümünden sonra, Sultan Ab-dülaziz'in 42. doğum yıl dönümünün Be-rat kandiline rastlaması vesilesiyle çıka-rılan aftan faydalanarak İstanbul'a dön-dü (Kasım 1871). İzmit mutasarrıflığına tayin edildi (22 Temmuz 1872). Bir süre sonra bu görevinden alındıysa da V. Mu-rad padişah olunca yeniden aynı göreve getirildi (13 Temmuz 1876). II. Abdülhamid tarafından Şûrâ-yı Devlet âzalığına tayin edildikten bir müddet sonra azle-dilerek önce Bursa'ya, oradan da Anka-ra'ya sürüldü (1877). Daha sonra affe-

Âğâh Efendi'nin II. Mahmud Türbesi haziresindeki mezarı Divanyolu-İstanbul

dilerek Rodos mutasarrıflığına tayin edildi (1884). Nâmık Kemal'le yeri de-ğiştirilerek Midilli mutasarrıflığına gön-de-rildikten sonra Ekim 1885'te Atina se-firi oldu. Aralık 1885'te orada öldü. İstanbul'da Sultan II. Mahmud Türbesi haziresine gömüldü.

Yakın arkadaşlarının ifadesine göre, Âğâh Efendi muhakeme gücü sağlam, zeki, yumuşak başlı, açık sözlü, gayretli bir Tanzimat aydınıdır. İlk yirmi dört sayısını Şinâsi ile birlikte çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl*, Türkiye'de gazetecilik anlayışının yerleşmesi yolunda büyük hizmet görmüştür. Gazetecilik ve idare-cilik yanında bazı piyes denemeleri yap-mışsa da bunların önemli çalışmalar ol-duğu söylenemez. Gazetecilik dışında onun yaptığı asıl hizmet, Türkiye'de posta idaresinin gelişmesi hususundaki çalışmalarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selim Nüzhet [Gerçek], *Türk Gazeteciliği*, İstan-bul 1931; Server İskit, *Tercümân-ı Ahval ve Âğâh Efendi*, Ankara 1937; a.mlf., *Türkiye-de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943; Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Ha-reketleri*, İstanbul 1960; Nâmık Kemal'in *Hu-sûsî Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967, I, 122; Ankara 1969, II, 419-423; Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tari-hi*, İstanbul 1971; Ebüzziya Tevfik, *Yeni Os-manlılar Tarihi*, İstanbul 1973-74, c. I-III, bk. İndeks; M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Os-manlılar*, Ankara 1976; M. Nihad Özön, "Ga-zeteciliğimiz ve Âğâh Efendi", *Kalem*, I/1, İstanbul 1938; Vedat Günyol, "Matbuat", *İA*, VII, 368-377.

NuriYÜCE

ÂGEHİ, Mansûr (ö. 985/1577)

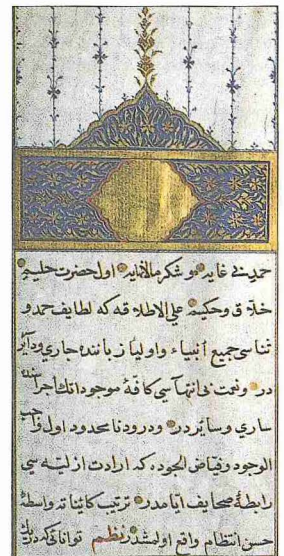
Divan şairi.

Rumeli'de Vardar Yenicesi'nde doğ-du. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bazı tezkiirelerde medrese öğrenimin-den sonra Kaptan Piyâle Paşa'nın mai-yetinde donanmada görev yaptığı kay-

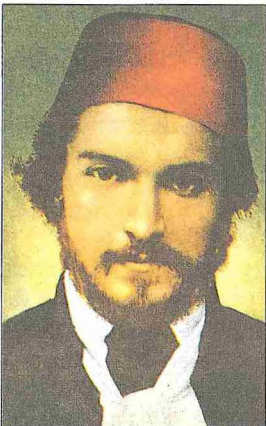
dedilmekte, ayrıca "Hoca Kaynı" laka-bıyla tanınan Mahmud Çelebi'nin yanın-da mülâzım olduğu bilinmektedir. İstan-bul ve Gelibolu'da müderrislik ve kadı-lık yaptı. Kadıktan mâzül iken vefat etti. Kafzâde Fâizî, "Âğehî'ye kıla rah-met Mennân" mısraı nı onun ölüm tarihi olarak göstermektedir (985/1577).

Faziletli, cömert, hoşsohbet, rind, âlim ve zeki bir kişi olan Âğehî'nin mi-zah kabiliyeti oldukça yüksek bir şair olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Az yazmış olmasına rağmen divan şair-lerinin kudretlilerinden kabul edilmiştir. Mürettep bir divanı bulunmamakta, şi-irlerine çeşitli mecmualarda rastlan-maktadır. Mahallî bir renk taşıyan âşı-kane duyguların denizcilik tâbirleriyle anlatıldığı orijinal bir kasidesi şaire bir hayli şöhret kazandırmıştır. Otuz bir beyitten meydana gelen kaside, bugün unutulmuş birçok denizcilik teriminin anlaşılması bakımından önemlidir. Dev-rinde ve daha sonra büyük ilgi görerek birçok şair tarafından tahmis ve tanzir edilmiştir. Kaynaklar, kasidenin Piyâle Paşa'nın Akdeniz seferi (1555) dönüşün-den sonra yazılmış olabileceğini, Piyâle Paşa'nın seferden dönünce kasideyi Ka-nûnî Sultan Süleyman'a arzettiğini, pa-dişahın da şaire mükâfat olarak İstan-bul'da Molla Şeref Medresesi müderris-liğini verdiğini naklederler. Divan şiirine değişik bir söyleyiş tarzı getiren bu manzume ve tahmisleri, A. Tietze tara-fından neşredilmiştir.

Âğehî'nin kaynaklarda zikredilen, an-cak yakın tarihlere kadar hiçbir nüsha-sına rastlanmayan *Sigetvar Fetihnâ-mesi* adlı eserinin iki nüshası Hüseyin

Âğehi Mansûr'un *Menâkıb-ı İmam Gazzâlî* adlı kitabının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4651)

Âğâh Efendi